

ih tim snažnije što njihova heterogenost sprečava ekonomsko povezivanje slojeva i grupa sa separatnim interesima. Pritom je autor trebao naglasiti, da sitna buržoazija nadomješta nedostatak ekonomske organizacije opsežnijim i čvršćim političkim udruživanjem. Fašizam posuđuje principe discipline i političke centralizacije od radničkog pokreta, ali ih razvija do apsurdna. Od organiziranog kapitala preuzima načela beskrupulozne sile, koja se planski bori za svoje ciljeve bez obzira na sredstva i žrtve. Sinteza svih ovih elemenata stvara od fašista opasnu snagu, kristalizacijski centar vojske nezadovoljnika, koja raste u geometrijskoj progresiji sa svakom novom privrednom i socijalnom krizom.

Ovaj nedostatak S-eve analize fašizma posve zasjenjuju izvrsni pasusi o odnosu kapitala i fašizma. On crta faze tog odnosa i u skladu s tim tretira pitanje socijalne »novosti« u svijetu fašizma. Konstatira, da bitna obilježja kapitalizma, kao i njegove osnovne suprotnosti ostaju, samo što novi ljudi ulaze u staru vladajuću klasu i donose joj svoju brutalnost i energiju. S. nije naglasio još neke doprinose pobjedničke sitne buržoazije, koji proizlaze iz njezina položaja i životnog stila. To su neznanost, prazna superiornost, duh općeg nepovjerenja i sumnjičenja, izgrađena metoda konfidencije i podmetanja, korupcija i nezasićena pohlepa, cijeli jedan svijet sitnih strasti i bučne ograničenosti. Autor naglašava spajanje partije, države i privrede, popraćeno izgradnjom opsežne i komplicirane hijerarhije moći i imetka. Razmatranja o fašizmu završava dobro fundiranom tvrdnjom, da ovaj oblik imperijalizma ne predstavlja nužnost razvijenih kapitalističkih sredina, ali je vrlo vjerojatan u zemljama, koje svjetski oružani sukobi dovedu do ruba propasti.

U zaključku djela S. daje svoju prognozu budućnosti. Svjetski sukobi, koje izazivaju fašističke sile uz istovremeno postojanje socijalističkih područja, i antiimperijalistički pokret zaostalih i podređenih zemalja, u kojima političko vodstvo preuzima proletarijat, daju nova obilježja ratovima i sve više približavaju opću pobjedu socijalizma. Vrlo je značajan i autorov napor, da dokaže neosnovanost prevelikog pouzdanja u mogućnost reforme sistema. Političke pretpostavke, koje su neophodne za odlučne promjene, ne postoje i zato i buržoaski i proleterski reformizam (škola New-Deala i socijal-demokracije) doživljavaju neuspjeh.

Opći je kvalitet djela vrlo visok, to je pregledna i puna građevina, čija je logika snažna i vješta. Osnovna nit djela — sudbina kapitalističkog sistema — nigdje se ne prekida. Zbog ovih razloga, S-eva knjiga je podjednako korisna i ekonomistima i historičarima u studiju kapitalizma, osobito njegove posljednje faze.

Rene Lovrenčić

STOGODIŠNJICA ČASOPISA »HISTORISCHE ZEITSCHRIFT«

Svezak 189/1959 časopisa »Historische Zeitschrift« posvećen je stogodišnjici njegova osnivanja i obuhvaća ne samo pregled historijata HZ nego i prikaz razvoja organizacije historijske nauke u tom razdoblju na sveučilištima, institutima i u historijskim društvima na čitavom području njemačkog jezika, t.j. u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj.

Theodor Schieder, jedan od dvojice urednika HZ, piše o njemačkoj historiografiji u zrcalu HZ. (Sch. je i član komisije, koja izdaje »Dokumentaciju o protjeri-

vanju Nijemaca iz Istočne i Srednje Evrope« poslije II. svjetskog rata, djelatnosti, koja je povezana sa snažnim utjecajem njemačkih izbjeglica na vanjsku i unutrašnju politiku zapadno-njemačke vlade.) HZ nastaje 1859 kao organ liberalne buržoazije sa zadatkom da pomogne borbu za ujedinjenje Njemačke. Nije dakle slučaj, da se njemački historičari u XIX. st. prvenstveno bave historijom države i političkom historijom, što u mnogome čine i danas. Pokretač HZ H. Sybel naviješta rat feudalizmu, radikalizmu, t.j. demokratskim strujama i ultramontanizmu. Nakon postignuća nacionalno-političkog cilja njemačke buržoazije, t.j. ujedinjenja Njemačke, HZ u prvo vrijeme ponešto gubi od svoga jedinstvenog karaktera, ali se uskoro pojavljuje kao žestok borac u »Kulturkampfu« protiv katoličke crkve, što i ostaje sve do jenjavanja te borbe. Prema Schiederovu shvaćanju, ostali se političko-socijalni problemi s kraja XIX. st. manje osjećaju na stranama časopisa. Po Sybelovoj smrti 1895 HZ dolazi u opasnost da prijeđe u ruke pozitivističkog historičara K. Lamprechta i da na taj način, barem privremeno, izgubi svoje idealističke tradicije. Međutim, urednik postaje F. Meinecke, koji doduše nastavlja u duhu Sybelovih nacionalno-političkih tendencija, ali se u obrani od Lamprechtove škole povezuje s Rankeovim sljedbenicima, koji su dotada bili prema HZ rezervirani. U svom daljem razvoju, Meinecke prelazi okvire uske političke historije i sve više istražuje historiju ideja, tako da pored političke historije dobiva na stranama HZ i »Geistesgeschichte« prvorazredno značenje. Dok se HZ u vrijeme ujedinjavanja Njemačke bavila više srednjovjekovnom historijom, nastojeći da nađe osnove za novu državu u srednjovjekovnom »Rimskom carstvu njemačke nacije«, dotle joj je za vrijeme Meineckeova uredništva težište na novijoj historiji, s pomoću koje može krajem XIX. i početkom XX. st. bolje pridonositi rješavanju političkih problema njemačke buržoazije u predratnoj Njemačkoj. U časopisu našli su odjek i problemi poslijeratne Njemačke, na pr. u naročitoj pažnji prema ličnosti »željeznog kancelara« Bismarcka ili u polemičkim antimarksističkim člancima. Dolaskom nacista na vlast, Meinecke se nakon gotovo četrdeset godina uredništva povlači, a HZ preuzimaju nacisti, prije svega službeni historičar W. Frank. U želji da se istakne, kako dio njemačkih historičara ne prihvaća nacizam, objavljen je u ovom jubilarnom broju HZ članak Oncken a: *Wandlungen des Geschichtsbildes in revolutionären Epochen*, u kojem autor na prikriven način ustaje protiv nacističkog falsificiranja historije. Članak je prerađeno predavanje, zbog kojeg je Oncken doživio teški napad nacističkih eksponenata. Prema Schiederu, Meinecke je htio štampati ovaj članak u HZ, ali ga je Oncken u datoj situaciji povukao.

God. 1945 HZ je prestala izlaziti, ponovo se javlja 1949, nastavljajući svoju tradiciju razrade aktualnih političkih problema, i to prije svega novog tumačenja prošlosti u svijetlu posthitlerovskog razdoblja. Listajući brojeve HZ od 1949 do danas nameće se zaključak, da se glavni zadatak časopisa u sadašnjoj fazi sastoji u obrani njemačkog imperijalizma od njegove identifikacije s nacizmom, drugim riječima: u njegovu čišćenju od najstrašnijih manifestacija, do kojih je doveo — s namjerom da se održi suština njemačkog imperijalizma prilagođena suvremenom razvoju.

U jubilarnom broju HZ veoma su interesantni pregledi H. Heimpela o organizacionim formama historijskih istraživanja u Njemačkoj i J. Engela o njemačkim univerzitetima i historijskoj nauci. Prikazan je položaj historije kao pomoćne nauke teologije i prava sve do XIX. st., kada, velikim dijelom pod utjecajem njemačke

idealističke filozofije, nastupa kao samostalna disciplina, najprije na protestantskim, a nešto kasnije i na katoličkim sveučilištima. Tokom XIX. st. historija postaje sve više osnovni sastavni dio u odgojnoj politici njemačkih vladajućih klasa; državna vlast sve više vodi računa o organizaciji historijskih katedara na univerzitetima, a historičari postaju vrlo uvaženi stalež. Usporedo s nastavnim zadatkom historičara razvija se i znanstveni rad u različitim formama. U člancima se spominje i jedna od tipičnih karakteristika »eruditske« historiografije, koja se razvila u XIX. st., t. j. imponantni naučni aparat i opsežni radovi posvećeni uskim i beznačajnim temama. Organizacija historijskog studija na njemačkim univerzitetima dovršena je 80-tih godina prošlog stoljeća, a u Zapadnoj Njemačkoj održala se u bitnim crtama sve do danas. (Značajno je, da mnogi inozemni učenjaci smatraju njemačke univerzitete zastarjelima!) Pri organizaciji historijskog studija poslije II. svjetskog rata upada u oči pojava katedara za »Ostforschung« gotovo na svim zapadno-njemačkim sveučilištima!

Na kraju treba upozoriti na neke probleme suvremene organizacije naučnog rada u Zapadnoj Njemačkoj. Samo oni historičari, koji uspiju ući kroz »usko grlo« univerziteteske karijere, imaju uglavnom povoljne uvjete za rad. Stoga nije slučaj, da se na sve strane čuje tužba zbog nedostatka naučnog podmlatka. H. Heimpel smatra, da bi se ovo pitanje moglo riješiti — ne spomoću apela na idealizam historičara i upotrebom »obljubljene formule«, prema kojoj onaj, koji želi da se bavi svojim najmilijim poslom, treba da radi besplatno — nego osnivanjem instituta i drugim povoljnim uvjetima, koji bi materijalno osigurali historičare izvan univerziteta, kako bi se i oni mogli posvetiti »čistom istraživanju«.

A. Lhotsky piše o historijskim istraživanjima i historiografiji u Austriji, ističući pritom različit razvoj u Njemačkoj Austriji. Apsolutizam u Austriji, od Josipa II. dalje, stvorio je nepovoljne uvjete za naučni rad na univerzitetima. Historijska nauka razvila se zbog toga u carskim zbirka i to najviše na području pomoćnih historijskih nauka. Osnovna karakteristika austrijske historijske nauke sastoji se u tome, što se na prvom mjestu posvećivala pažnja ediranju izvora, a ne njihovoj obradbi u raspravama i većim djelima. Lhotsky objašnjava zaostajanje austrijske historiografije za njemačkom političkim prilikama u mnogonacionalnoj Habsburškoj monarhiji.

Na kraju jubilarnog broja HZ objavljeni su članci švicarskog historičara E. Fuetera o povijesti svešvicarske historijske organizacije i pok. W. Näfa o švicarskim pogledima na opću historiju (radi se o predavanju iz 1941). Oba članka ilustriraju specifičnosti švicarske historijske nauke, koja se razvija pod utjecajem posebnog položaja Švicarske u Evropi.

Mirjana Gross

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB